

III. »Från runoinsamlings-expeditionen II» ja »Missä Kalevala on syntynyt?».

Uuden Kalevalan esipuheen 3 §:ssä Lönnrot lausuu: »Paras ja rikkain runokoti on ainaki Vuokkiniemen pitäjä Vienan eli Arkankelin lääniä. Siitä itäänpäin Jyskyjärvelle ja Paana-järvelle, tahi pohjaiseen päin Tuoppajärvelle ja Pääjärvelle tullessa huononevat runot huononemistaan.» Kulkiessaan Tuoppajärven seuduilla Borenius sai huomata tämän määritelmän pitävän erittäin täsmällisesti paikkansa. Hän totesi, että täällä runonkerääjä »joka askeleella tulee näkemään kuinka tarkkaan sanojen mukaan Lönnrotin lause runojen pohjoisestakin ulettumisesta on käsitettävä, sillä koko tällä alalla ei tunneta muuta kuin tuolla täällä häärunoja sekä arvottomia loitsu-pätkiä. Sama oli asian laita rajallakin etelään päin kääntyessä, sillä vasta Vuonnista ja Kuittijärveä lähetessä alkoi parempaa esiin tulla, eikä sielläkään aivan suuriarvoista.»¹ Mutta Borenius keksi, kuten aikaisemmin on mainittu, tämän ilmiön syynkin, joka Lönnrotilta oli jäänyt havaitsematta. Hänelle selvisi, että runolaulun leviämiseen vaikuttavat ratkaisevasti kielelliset tekijät: runojen kvaali-teetissa ilmenevä kahtalaisuus on läheisesti yhteydessä karjalan kielen kahtiajakoon; kehittynyt runo esiintyy — käyttäkösemme Boreniuksen attribuutteja — »kovan», muodoltaan ja sisällöltään vajavainen runo taas »pehmeän» murteen alueella. Pääeroavaisuus näiden kahden murrelajin välillä on siinä, että edellisen konsonantteja k, t, p vastaavat jälkimmäisessä määrätapauksissa soinnilliset g, d, b.² Lisäksi on niiden kes-

¹ Runonkerääjijemme matkakertomuksia 481.

² Muuten Borenius ja Genetz olivat varsinaisesti ensimmäiset tutkijat, jotka huomasivat tämän karjalan kielen ominaisuuden.

kellä sekamurre, jota Borenius nimittää »puolipehmeäkerakkeiseksi». Sekamurrealueen runot ovat ilmeisesti samaa tyyppiä kuin kovakerakkeisen murteen piirissä esiintyvät, mutta näitä kaikin puolin huonommat.

Se huomio, että parhaat runot ovat kovakerakkeisen murteen alueella, lienee ollut Boreniuksen asutushistoriallisten tutkimusten tärkeimpänä aiheena. Niiden tulos oli merkittävä; ne näet osoittivat etevimpien laulajasukujen olevan kotoisin Suomesta, mikä seikka tuki Boreniuksen kielellisten havaintojen perusteella tekemää johtopäätöstä, että runojen varsinainen kotimaa on Suomi, eikä Venäjän Karjala.

Lönnrot oli sanonut: »Muita asianmukaisemmalle näyttää se [arvelu], joka pitää niitä [= runoja] Permiän vallan aikana syntyneinä Vienan (eli Valkean) meren kaakkoisrannoilla, taikka niiden isojen järvien, Voikojärven, Oniekan ja Laatokan, seuduilla, jotka kaareissa makaavat Oniekan lahden välillä Vienanmerta yhdellä, ja Suomenlahden Itämerta, toisella puolella. Se osa Suomalaisia Venäjän Karjalassa, joiden tykönä nämät runot ovat halki vuosisatojen säilyneet, näyttää kun olisi vanhan rikkaan, voimakkaan ja kuuluisan Permiän kansan suoraa jälkisukua.»¹ Ahlqvistin käsitys oli: »Kalevala-runoelman synty kansassa ja sen kotoperäisyys Karjalan rahvaan suusta eivät ole meille ensinkään epäilyksen alaisia.»² Reinholm lausui arvostellessaan Boreniuksen ensimmäisen matkan tuloksia: »Meidän iki-runojemme saanista voipi sanoa Akonlahen Omenaisen runosanoilla:

Miss' on syntynyt virren synty,
 sanan seppä maalla saatu?
 Onko syntynyt syänmailla,
 kasvant kalsukankahilla?
 Ei ole syntynyt syänmailla,
 kasvant ei kalsukankahilla,
 tuoll' on syntynyt virren synty,
 sanan seppä maalla saatu:
 syntynyt on syämellä Venähen.

¹ Uuden Kalevalan esipuhe, § 8.

² Suomi II: 12, s. 57.

kasvant kaupunnin sisällä,
kahen kaupunnin välillä,
kahen riikin riitamaalla.»

Siis tällaisia auktoriteetteja vastaan Boreniuksen oli koroitettava äänensä. Hän tyytyi ensiksi puhumaan asiasta varovaisessa sävyssä. Kirjoitelmassaan »Från runoinsamlings-expeditionen II»¹ hän esitti ajatuksensa vain arveluna, erikoisesti huomauttaen, että tämän kaltaisissa kysymyksissä ei pidä tehdä kiireellisiä johtopäätöksiä.

Mainitussa tutkimuksessaan Borenius aluksi määrittelee runolaulun alueen samaan tapaan kuin Lönnrotkin ja jatkaa: »Se, ettei laulu mene näiden rajojen ulkopuolelle, näyttää olevan yhteydessä kielellisten ja kansallisten suhteiden kanssa. Karjalan murre pirstoutuu useihin murteisiin. Yhdessä niistä, joka ei käsitä ainoastaan suurinta, vaan myös varhaisimmin asutun osan Venäjän Karjalaa, on kuten viron kielessäkin pehmeät konsonantit määrättyissä tapauksissa, joissa meidän murteistamme useimmissa on kovat, jota vastoin se, jota puhutaan alueen luoteisosassa, on konsonanttimuodosteltaan viimeksi mainittujen murteiden kaltainen, ts. sillä on kovat konsonantit. Näiden kahden murteen välillä esiintyy Kemijoen jokilaaksossa ja siitä pohjoiseen päin kolmas kerrostuma, jossa pehmeät ja kovat kerakkeet määrättyjen sääntöjen mukaan vaihtelevat. Itse rannikkokylissä, joiden nimet enimmäkseen ovat suomalaisia, asuu nykyään venäläisiä, mutta se kieli, jota täällä aikaisemmin on puhuttu, näyttää säilyneen nyt eristetyssä pehmeäkonsonanttisessa kielisäärekkeessä, viimeksi mainitun murrealueen keskellä. Nämä seikat ovat tuskin selitettävissä muulla tavoin kuin siten, että pohjois-Karjalan sisäosat ovat saaneet pääasiallisen väestönsä lännestä päin, Suomesta.» Vähitellen saapuneet siirtolaiset — Borenius olettaa — ovat yhdenmukaistaneet puheensa alkuperäisen väestön kielen kaltaiseksi, »mutta kyvyttömyys ääntää pehmeitä konsonantteja ilmaisee vieraan alkuperän».

Runolaulua esiintyy siis varsinaisesti vain kovakonsonanttisella alueella. »Jos sitä joskus tavataan sen ulkopuolella,

¹ Morgonbladet 1872, n:o 179.

osoittavat laulajan runomitallisesti vajavainen korva ja lukuisat erehdykset murteelle vieraisissa sanoissa, että laulu liikkuu täällä vieraalla alalla. Jos mainitut olettamukset näyttäytyvät oikeiksi, ei laulu olisi alkujaan Karjalalle, vaan Suomelle kuuluva.» Borenius huomauttaa, ettei Suomessa, sen kaakoisinta osaa lukuun ottamatta, enää esiinny Kalevalan-aiheisia eepillisiä runoja. Mutta aikaisemmin niitä on ollut. Esim. Topeliuksella on hyviä kertovia runoja Suomen Kemin seuduilta. Samoin Lencqvistin, Gananderin ja Schröterin kokoelmain eepilliset katkelmat ovat Suomesta saadut.

Aunuksen runoista kirjoittaja lopuksi lausuu: »Aunuksen puolella laulu on myös pehmeän murteen alueella. Helposti kuitenkin kävisi päinsä selittää kovakonsonanttisen murteen vetäytyneen pois voimakkaan itäisen pehmeäkonsonanttisen murteen tieltä, koska runoalue täällä muodostaa vain kapean kaistaleen karjalan murrealueen länsireunalla. Idempänä osoittaa laulu myös täällä vieraan luonteensa muodon ja sisällyksen puutteellisuudessa.» —

Seuraavana vuonna, 1873, Borenius otti asian jälleen puheeksi. Hän julkaisi Suomen Kuvalehdessä ikimuistettavan tutkielmansa »Missä Kalevala on syntynyt?»¹, lausuen siinä julki aikaisemmin mahdollisina esittämänsä mielipiteet horjumattomana vakaumuksenaan.

Sopinee selostaa tässä muutamain sanoin mainitun tutkimuksen syntyvaiheita. Kansanrunouden lämmin ystävä Julius Krohn, joka oli Suomen Kuvalehden toimittajana, pyysi Boreniusta kertoilemaan tässä lehdessä havaintojansa runoista ja runolaulajista. Tämä kääntyi Bernerin puoleen, laatiakseen yksissä tuumin hänen kanssaan pienen kuvauksen, johon aiottiin liittää myös Bernerin Jyristä ja Ohvosta sekä Miihkalista ottamat valokuvat. Näin valmistui kirjoitus »Runolaulu nykyisinä aikoina».² Kun Berner ei heti voinut toimittaa Boreniukselle valokuvia, lykkäytyi kirjoitelman painatus, ja odottaessaan kuvien saapumista Borenius ryh-

¹ Suomen Kuvalehti 1873; n:o 23.

² Suomen Kuvalehti 1873; n:o 24. Se sisälsi esityksen runolaulajista ja heidän laulutavastaan sekä Boreniuksen Jyriltä saaman Sampo-runon.

tyi täydentämään siihen aiottua johdantoa runojen synty-perää koskevin huomautuksin, jolloin se paisui niin laajaksi, että varsinainen kuvaus ei mahtunutkaan samaan numeroon. Tämä johdanto oli juuri »Missä Kalevala on syntynyt?».

Borenius aloittaa tutkimuksensa mainitsemalla, että on myönnetty runolaulualueen käsittäneen Suomen puolella ainakin Savon. »Ja kuitenkin on», hän sanoo, »meidän nähdessä yhtä vaikea näyttää toteen, että runo on Savossa kotoperäinen, kuin että muukin Suomi voi sitä omistaa.» Savosta saadut loitsut eivät ole hänen mielestään riittäviä todisteita siitä, että siellä olisi ollut alkuperäistä runoutta: »Jos siis runoa muualla, jossa sitä Suomessa on tavattu, pidetään lainattuna, täytyy melkein Savostakin samaa päättää, — sitä enemmänkin, mitä likempänä Savo on Karjalaa ja mitä helpommin semmoinen laina on voinut tapahtua.» Edelleen kirjoittaja lausuu, että muissakin osissa maata, varsinkin Pohjanmaalla, Hämeessä ja Satakunnassa, on runoja esiintynyt — esim. Agricola nimenomaan sanoo Äeinemöisen I. Väinämöisen, Ilmarisen ja Ahdin olleen hämäläisten jumalia. Tämän perusteella »voitaneenkin jotensakin varmaan päättää, että runolaulu eri lajeineen muinaisin ajoin ei ole ollut yleinen ainoastaan Savossa, vaan yli koko Suomen niemen Auran rannoille asti».

Sitten Borenius siirtyy pääasiaan, Venäjän Karjalan runolauluun. Useimmat Kalevalasta kirjoittaneet — hän toteaa — ovat otaksuneet runojen syntyneen muinaisten bjarmien rikkaassa maassa. »Mutta tätä arvelua vastustaa sangen moni seikka.» Bjarmien rikkautta lienee suuresti liioiteltu, toiseksi heidän karjalaisuuttaan ei ole todistettu — kirjoittaja mieluummin olettaisi heidän olleen vepsäläisiä — sekä »kolmanneksi, ja tämä onkin pääasia, ei runoja lauleta koko Venäjän Karjalassa, vaan ainoastaan kaitaisella alalla pitkin Suomen raja». Itäisillä alueilla ei tunneta runoja enempää kuin vepsäläistenkään luona. Katsaus Vienan Karjalan asutushistoriaan osoittaa laulualueen väestön siirtyneen nykyisille olinpaikoilensa muualta; esim. Vuokkiniemi oli vielä 300 vuotta sitten

erämaata; asukkaat tulivat sinne osaksi etelästä ja meren rannalta, osaksi Suomesta.»

Kielellisistä ilmiöistä Borenius puhuu samaan tapaan kuin kirjoituksessaan »Från runoinsamlings-expeditionen», jatkaen: »Nämä ääniopilliset omituisuudet ovat kuitenkin ainoastaan ulkonaisena nimitauluna, joka ilmoittaa samall'aikaa tapahtuneen sisällisiä muutoksia. Sillä jo ensin-mainitun välittäväisen murteen alueesen (etelästä) tullen, pistää kohta silmään suuri määrä uusia sanoja, jotka useimmiten ovat tälle murteelle ja Suomen maan murteille yhteiset. Mutta näiden sanojen lukumäärä enenee verrattomasti kovakerakkeisen murteen alalle tultua.» Ja huomattakoon: »Muuten runonkerääjät ätällä alalla aina viitataan Suomeen, jossa runojen kotomaan sanotaan olevan.» Borenius lisää: »Jo tässä esitetyistä kielellisistä oloista on selvä että runoissa lukuisalta tavattavat ruotsalaiset lainasanat, jotka on pidetty Bjarmalaisten kauppaliikkeen kautta Turjan niemimaan ympäri tulleina, eivät ole voineet sitä tietä tulla.» Nämä lainasanat ovat vieraat Venäjän Karjalan alkuperäiselle (»pehmeäkerakkeiselle») sekä välittävälle (»puolipehmeäkerakkeiselle») murteelle. »Mutta suureksi osaksi ne ovat itse runo-alueenkin puhekielelle oudot, selvä todistus, että runot ovat tänne tulleet lännestä, jota myöskin lukuisat puheessa käyttämättömät Suomen läntisten murretten sanat ja sanamuodot vahvistavat.»

Tässä on koko tutkimuksen ydin. Borenius oli edellisellä kerralla kosketellut tätä seikkaa aivan lyhyesti, joten näyttää siltä, kuin hänelle olisi runoissa esiintyvien puhekielelle vieraiden sanojen ja taivutusmuotojen merkitys vasta sen jälkeen täydelleen valjennut.

Tärkeinä esimerkkeinä karjalan kielelle oudoista sanoista kirjoittaja mainitsee roomalaiskatolisten pyhimysten nimet. Hänen nähdäksensä on pidettävä ratkaisevana varsinkin »Neitsyt Maariaa», jonka sijasta puhekielessä aina käytetään »jumalan emää». Neitsyt Maarian virttä »Topelius syystä on arvellut paavin opin aikuiseksi pääsiäisjutuksi», sillä epäilemättä se, samoin kuin sen toisinto, Tapanin runo, jota vielä Hämeessä ja Satakunnassa lauletaan, on alkunsa saanut

niistä mysteerien nimellä tunnetuista kirkollisista näytelmistä, jotka katolisella ajalla olivat koko länsimaisen kirkkokunnan alalla yleiset.» »Sanтта Pietari» on samoin roomalaiskatoliselta taholta saatu.¹ Myös esiintyy runoissa nimiä sellaisia kuin »Pyhä Tapani», »Olli», »Helka», »Katrinar» 1. »Kati», »jota vastaan ei koskaan kuule Venäjän Karjalaisten runoihinsa sekoittavan Kreikan kirkon pyhiä». Mielenkiintoisen roomalaiskatolisuuden jäännöksen Borenius näkee Sampo-runossa. Pohjolaan joutuneena Väinämöinen valittaa:

»Jouvuin paikoille pahoille,
Paikoille papittomille,
Maille ristimättömille,
Miesten syöpähän kylähän,
Urosten upottamahan.»

Harvennetuilla säkeillä on vastineensa Piispa Henrikin surma-
virressä:

»Läkkäme Hämehen maalle,
Maalle ristimättömälle,
Paikalle papittomalle
Kirkkoja teettämähän.
Kappelia rakentamahan.»

Kirjoittaja esittää vielä pari muuta todistusta runojen länti-
sestä alkuperästä. Niinpä säeparista:

»Tukulmist' on veitsi tuotu,
Tuotu suola-laivan päällä»

hän lausuu: »Selvästi, vääristämättömästi nämä sanat viit-
taavat Suomen oloihin, muistuttaen aikaa, jolloin Suomen
kaupunkien täytyi ottaa kaikki ulkomaan tavaransa, muun
muassa tärkeä suolakin, Ruotsin pääkaupungista Tukhol-
mista.» Toinen esimerkki on häävirrestä:

»Astu tietä temminkäistä,
Maata maksan karvallista,
Sikojen silittämäistä,
Porsahien polkemaista.»

¹ Venäläinen »Pietari»-nimen vastine on Karjalassa Petri...

Kahden viimeisen säkeen johdosta Borenius esittää sen tärkeän huomautuksen, ettei sikoja tunneta koko Vienan Karjalassa, lukuun ottamatta sen eteläisintä osaa, jossa niitä myöhään on venäläisten esimerkin mukaan ruvettu pitämään kotieläiminä. —

Kirjoittaja lopettaa seuraavin sanoin: »Voisimme nämä esimerkit vielä monenvertaisesti enentää, jos emme luulisi näissäkin jo olevan kyllin todistusta siihen, että historialliset ja kielelliset olot Venäjän Karjalassa oikein pakottamalla pakottavat siihen päätökseen, että runo Venäjän Karjalaan on tullut lännestäpäin, Suomesta, eikä päinvastoin sieltä ole levinnyt yli Suomen niemen.» —

Sakari Topelius vanhempi oli huomannut, että joissakin runoissa »keksitään myös etelämpi sekä runoin että kansain syntymämaja», ja jotakin sellaista lienee Yrjö-Koskinenkin aavistellut, lausuaan 1869 umpimähkäisesti, että »todennäköisen arvelun mukaan» runojen Kalevala on sijainnut Vuoksen seuduilla ja Pohjola Laatokan pohjoisrannalla. Mutta vasta Borenius epäamättömästi todisti runojen kulkuneen lännestä Vienan Karjalaan. Tällä vaellusteoriallaan hän loi perustan, jolle nykyaikainen kansanrunouden tutkimus rakentuu.

Boreniuksen teoria ei läheskään heti saanut osakseen kiistatonta tunnustusta. Esim. Ahlqvist ei koskaan myöntänyt sitä oikeaksi. Teoksessaan »Kalevalan karjalaisuus» hän varsin ylimielisessä sävyssä hyökkäsi Boreniuksen ja Julius Krohnin mielipiteiden kimppuun, uskoen esittämillään vastaväitteillä todistaneensa, että »Kalevala on Karjalaisten ja vieläpä Vienan Karjalaisten laulama».¹ Ahlqvistin kanta oli omituisen naivi: hänen mielestään kaiken runontutkimuksen tuli perustua vain Kalevalaan! Mutta mitenkä Lönnrot, jonka uuden Kalevalan esipuheessa lausuma arvelu juuri oli Ahlqvistin paras tuki ja turva, itse suhtautui Boreniuksen aatteeseen? Boreniuksen muistikirjassa² on seuraava mer-

¹ Kalevalan karjalaisuus 180.

² SKS: BII 48.

kintä: »18 5/2 74. Kuin kävin Lönnrotin luona (Helsingissä, jossa hän asui sen talven) Kuvalehdessä julkaisemiani kirjoit. viemään, Lönnr. sanoi kirjoitusta hyväksi kiittäen: 'On se minunki mieleni, että Runot ovat Suomenmaasta tulleet Venäjän Karjalaan, sillä kuinka se muuten olisi ainoastaan noissa rajakylissä ja sanovathan ne itse Suomesta tullessa'.» Tämä tosin tuntuu yllättävältä Lönnrotin sanomaksi, mutta toisaalta ei suinkaan ole mahdotonta, että hän olisi luopunut v:n 1849 kannastaan. Borenius lienee tavannut Lönnrotin alussa mainitsemanaan päivänä; itse muistiinpano näyttää suluissa olevasta huomautuksesta päättäen kirjoitetun myöhemmin.

Borenius olisi todellakin voinut, kuten hän tutkielmassaan huomautti, enentää runojen läntistä alkuperää todistavat sanaesimerkit monin kerroin. Hän näet varusti useimmat kokoamistansa runoista huomautuksin, joissa oli mainittu puhekielelle oudot muodot ja laulajille tuntemattomat sanat. Luettelemme säkeitä, joissa hän kahdella ensimmäisellä keruumatkallaan sellaisia havaitsi.

1. Säkeitä, joissa esiintyy puhekielelle vieraita sanoja.

Vaški-lattien *lakaisi*¹ (sana puhekielessä *pyyhki*²); Jo tuloubi Pohjom *pursti*³ (pro: *pursi*); Toini süö *sijan* lihoja⁴, Toisella *sijan* liho⁵ (Borenius selittänyt: »Todistus, että laulu on vieras, koska sikoja ei ole Venäjän Karjalassa.»); Vesin voatties valuse, *Hurmehin* hüvät šomaše⁶ (sana on outo; laulaja selitti: »Hurmeh: še šama veši»); *Šušin* uušilla jälillä⁷, Suo nousi *suten* jaloissa⁸, *Susit* on suittsi-renkahissa⁹ («Susi» sanan virheellinen taivuttaminen ilmaisee, että sanaa ei Karjalassa tunneta; puhekielessä esiintyy vain »*hukka*»);

¹ Bor. II 88.

² Verbi *lakaisista* kylläkin tunnetaan ainakin Suomen Karjalassa.

³ Bor. II 163.

⁴ » » 53.

⁵ » » 79.

⁶ » » 12.

⁷ » » 57.

⁸ » » 95.

⁹ » » 134.

Tuopin tuoja Tuonelaha, *Kannan* kandaja Manalla¹ (pro: *kannun*); Moamoseni, *vaino* vanha² (Borenius selittänyt: »Vaino' laulajalle tuntematon; — vaimo sanaa ei käytetä Karjalassa»), vrt. Kanna *vaimo* voattieni³ (pro: *vaino-*), *Vainu*-vuonna vaikeinna⁴ (pro: *Vaino-*); Tuokoas vielä toini *touppi*⁵, toi še *toupilla* olutta (pro: *tuoppi*, *tuopilla*); Pañi heññ lukun koirañ šuuhuñ, *Haitam* pennuñ hampahahe⁶ (*haitta*: laulajalle outo sana; esiintyy silti ainakin Suomen Karjalassa); Kaks' on rautaista *ratšušta*⁷ (»sana laulajalle outo; arvattiin kulkuisiksi»); Peäšš' on šoapka *sahmattaiñe*⁸ (laulajalle tuntematon; — »samettinen»); Toukka *tuomen* karvalliini⁹, Okahista *tuomen* osran¹⁰ (*»tuoni*) sana on Karjalassa harvinainen, kuten Borenius on huomauttanut); Tuosta *noiija* nuolet šaisi¹¹, Itše *noiija* nuolihiše¹² (pro: *noita*; taivutus osoittaa sanan vieraaksi); Tuotih *viikateh* Virosta¹³ (laulajalle vieras); Alla tammiseñ *talahan*¹⁴ (outo sana); Kirja-vergojem *miñijä*¹⁵, Villavergojen *miñijä*¹⁶ (merkitys laulajalle tuntematon).

2. Säkeitä, joissa esiintyy puhekielelle vieraita taivutusmuotoja.

Vaivua *valittovoabi*¹⁷ (Boreniuksen huomautus: »-pi päätte on epäkarjalainen [yksitavuisissakin verbissä], jonka tähden

¹ Bor. II 146.

² » I 107.

³ » » 97.

⁴ » » 97.

⁵ » II 61.

⁶ » » 65.

⁷ » » 6.

⁸ » » 6.

⁹ » » 129.

¹⁰ » » 18.

¹¹ » » 14.

¹² » » 31.

¹³ » » 43.

¹⁴ » » 29.

¹⁵ » » 162.

¹⁶ » » 155.

¹⁷ » » 163.

sitä varsinkin pehmeäkerakkeisella alalla joskus arvellaan joutavaksi värsyn täyttteeksi.»¹⁾ Muita esimerkkejä, joissa -pi on väärin ymmärretty: Ajuu *suruttelemi* ² Se on korvalda *koriebi* ³ (= korea), Hivus keldaine *koriebi*.⁴ — *Vedävät veno'ne* moalla⁵ (»-vat-pääte Karjalan murteelle vieras, jonka tähden sama objektisija käytetty kuin kotiperäisen tekijättömän muodon jälkeen»); Kulki *kuusissa* hakona, *Petäjässä* peänä pölkün⁶ (muodot luultu inessiiviksi; tark. *kuusisna*, *petäjäisnä*); *Vatass'* on *vipusten* varsan⁷ (tässä säkeessä »vipusten» käsitetty yksikön genetiiviksi); *Köuhän miesten* peä mänövi⁸ (käsitetty samoin yksikön genetiiviksi; puhekielessä aina: *miehien*); *Miestet* mägehe männäh,⁹ *Miestet* niitti, naiset haravoi¹⁰ (analoginen monikon nominatiivi; mallina yksikön genetiiviksi luultu »miesten»); Pifi viikoista *vihove*¹¹ (»Väärin tavoitettu Suomen läntisten murreten ja runokielen muoto. Puhekielessä: *vihoa*»); Päivällä *pajahin* astu¹² (Puhekielessä *pajah*); Teki laululla *venettä*¹³ (pro: *venehtä*) *Seihtemellä* sieram peällä¹⁴ (Borenius: »Puhekielessä seittsemellä»); Kuin om piika *pinnehiissä*, Vaimo *vattaveänte-hiissä*¹⁵ (pro: *pintehissä*, *vatsavääntehissä*); *Terva-käveñ* tempo-

¹ Maist. Eino Leskisen ilmoituksen mukaan -pi-pääte esiintyy Karjalassa vanhemman polven kielessä.

² Bor. II 156.

³ » » 164.

⁴ » » 165.

⁵ » » 169.

⁶ » » 113.

⁷ » » 84.

⁸ » » 85.

⁹ » » 150.

¹⁰ » » 151.

¹¹ » » 119.

¹² » » 73.

¹³ » » 84.

¹⁴ » » 128.

¹⁵ » » 43. Tämän synnytsloitsun Borenius sai Vikli-Larilta Uhtuassa. Lukuisista murteelle vieraista muodoistaan päättäen loitsu on myöhään Suomesta saatu. Lari lienee oppinut sen isältään, joka oli paljon kierrellyt Suomessa (muutenkin Lari sanoi saaneensa isältään virtensä).

matta¹ (proosakielessä: *keän*); Emon *tuomen* ruumihihi² (pro: *tuoman*. Borenius sanoo: »'ma' päätteinen verbin muoto on karj. murteelle outo. 'Emon tuoma' oli karjalaksi 'emon tuotu'.»³); Päivättären *kesrüämini*⁴ (Borenius huomauttanut: »Kolmatta substantivimuotoa ei käytetä puhekielessä».)⁵ —

Katsaus Boreniuksen asutushistoriallisten huomioiden tärkeimpiin tuloksiin on myös tarpeen, koska, niin kuin on mainittu, asutushistoriaa koskeva tutkimus suuresti vahvist hänen käsitystään runojen läntisestä alkuperästä.

Latvajärven Pertusen kuulun laulajasuvun Borenius osoitti Suomen puolelta tulleeeksi. Latvajärvellä hänelle kerrottiin, että suku on saapunut 4—5 sukupolvea sitten »Ruotista»⁶, s.o. Suomen puolelta, Miihakalin tiedon mukaan Oulujoelta »Perttulan kylästä». Ryhtyessään asiaa tarkemmin tutkimaan Borenius havaitsikin vanhoista maaverokirjoista, että »Perttula» nimisiä taloja oli sijainnut v:n 1680 paikkeilla Oulunsuun kylässä ja Muhoksen Laitasaarella. Karhusen suku joka oli Latvajärven suurin, on Boreniuksen tutkimusten mukaan tullut Orihvedeltä n. kahdeksan sukupolvea

¹ Bor. II 79.

² » » 151.

³ Tähän huomautettakoon, että *-ma*-loppuiset nominaalimuodot ovat karjalan kielessä harvinaisia, mutta eivät kokonaan tuntemattomia.

⁴ Bor. II 78.

⁵ Näiden esimerkkien lisäksi Borenius on myöhemmin merkinnyt runoistaan muistiin (SKS; BII 160) läntistä alkuperää todistavina mm. seuraavat sanat: *nauroit* (pro: *nakroit*); *Vipunen*, *Väinämöinen* (pro: *Vipuini*, *Väinämöini*); *Tuuvah* täitensä *rahoja*, *aluksella oartehia*; *härjän*, *jäljet* (pro: *härän jne.*); *kuljin*; *neulojen* (pro: *nieklojen*); *Tüönsi laivasa*; *istu*, *astu* (pro: *issu*, *assu*); *tauloa* (pro: *takloa*); *kuhtu*, *ehto* (Pro: *kuttsu*, *ettsa*); *Tukulmist*; *pispa*; *rapuilla*; *kortteli*; *hevo-*
sen; *pikarit*; *veikko*; *äitin*; *säkistä*; *terveh tuba*; *lahja lahjomine* (pro: *lahjomii*); *äuri*; *tükki*; *Lennä päätönnä kalana* (»kanoja ei pidetä Karjalassa, jonka tähden myös päättömän kanan lento oli silloiselle laulajalle tuntematon») jne. Samoin Borenius on huomauttanut (SKS; BII 36): »Että runot ovat kulkeneet etelästä ja lännestä vahvistaa Sakkulankin runojen kieli.» Esimerkkeinä hän mainitsee sanat: *tussain*, *tusagas*, *lase*, *las*, *en las*, *lasettoa*, *lasseipi*, *kosel*, *synniräisät*, *pojaini*, *pojaine*.

⁶ SKS; BII 46.

sitten.¹ Karjalaisen suvusta, johon kuuluivat mm. Lonkan etevät laulajat Martiska ja Maksima, Borenius on merkinnyt, että Martiskan isä olisi saapunut Huhmarniemeltä Kuusamosta.² Maliset taas ovat kotoisin Hailuodosta («Malisluon kirkkokunnasta» sanoi eräs, jolta Borenius asiaa tiedusteli). Aluksi Borenius tuli siihen tulokseen, että tämän lahjakkaan runosuvun muutto olisi tapahtunut Ontreisesta Jyristä lukien kuus miespolvea takaperin. Myöhemmin mainittiin hänelle suvun saapuneen kahdeksan polvea sitten.³ Kieleväisten hän taas ilmoittaa tulleen Kuusamosta. Boreniuksella on vähäpätöisempienkin laulajasukujen sekä Venäjän Karjalan paikallisen asutuksen historiasta varsin useita tarkkoja muistiinpanoja, mutta koska ne eivät kuvasta runojen vaellusta lännestä itään, valtiollisen rajan yli, ei niiden lähempi käsittely ole tärkeätä.

¹ SKS; BII 46.

² Toinen tieto kertoo suvun tulleen Vuolijoelta Oulujärven rannalta.

³ Ks. SKS; BII 46 ja SKVR, I 4 s. 1131.